

Bevezető

Társadalmi átalakulás a rendszerváltás óta

Az 1989. évi rendszerváltás óta eltelt évtizedekben Románia és a többi közép- és kelet-európai ország jelentős átalakuláson ment keresztül. Politikai és társadalmi szempontból a egy-pártrendszerű kommunista/államszocialista diktatúrák többpártrendszerrel működő demokráciák irányába indultak el, a központosított, kézi vezérlésű közigazgatás pedig a decentralizáció és az önkormányzatiság, esetenként a regionalizáció irányába is elmozdult. Társadalmi szempontból a változások jelentős értékrend- és társadalmi szerkezetbeli változásokkal jártak, mind a magánszféra, mind pedig a közszféra területén. A változásokat több tekintetben pozitív jelleget ítéltük meg (középosztályosodás, jóléti társadalom, termékbőség, jövedelmek növekedése, szolgáltatások bővülése, szabadságjogok), de vannak negatívan értékelhető jelenségek is (jövedelmi egyenlőtlenségek, szegénység növekedése, szegregáció, kisebbségellenesség, gyűlöletbeszéd).

Gazdasági szempontból az átalakulás a központosított, állami tulajdonú tervezésből a magántulajdonra épülő piacgazdaságra való átmenetet jelentette.

Az átalakulási folyamatok fontos alakító tényezője volt a volt Szovjetunió és a régi vasfüggöny között elterülő országok számára a NATO és az Európai Unióhoz való felzárkózási folyamat, e folyamat megítélése túlnyomórészt pozitív, de újabban egyre gyakrabban megjelennek az euroszkepticizmus hangjai is.

Szociológiai és demográfiai szempontból a társadalmi átalakulásnak más, világméretű trendek is keretet szabtak. A 20. század utolsó harmadában alakulnak át az európai társadalmak az ún. posztindusztriális, szolgáltató társadalmakká, demográfiai szempontból a második demográfiai átmenetnek nevezett jelenség terjedt el, valamint mindezeket áthatja az egyre erősebb globalizáció. Ezek a hatások elérik Közép- és Kelet-Európa országait is, és, többnyire néhány évtizedes megkésettiséggel, ugyancsak 1990-től kibontakoznak azok az értékrendbeli változások, amelyek a fogyasztási mintákat, az értékrendet közelebb viszik a régi „nyugati” világhoz.

A 21. században a társadalmi átalakulás, társadalmi fejlődés egyik fő alappillére a tudásalapú gazdaság, a kutatás-fejlesztés (K+F) és az innováció képezi. A tudás szűkös gazdasági erőforrás, területi megoszlása nagyon egyenlőtlen. Az utóbbi felveti azon alapvető kérdést, hogy milyen tényezők határozzák meg a tudás és innováció területi koncentrációját, illetve melyek azok a régiók és települések, ahol tudásalapú fejlesztéseket érdemes támogatni? A kérdésnek különös jelentősége van térségünkben, ahol a rendszerváltáskor a Nyugathoz képest jelentős lemaradás volt jellemző a technológiai fejlődés tekintetében. Általánosan elfogadott, hogy az innováció mértékét három tényező határozza meg: képzettség, oktatási és kutatási infrastruktúra, támogatási szakpolitika. Az államilag irányított tervezés, az oktatás és kutatás nemzetközi elszigetelődése a szocializmus koraszakában hátráltatták, sőt úgy is fogalmazhatnánk, hogy döntő módon aláásták a technológiai fejlődés esélyeit. A szocialista etatizmus, illetve az extenzív iparosítás és urbanizáció nem tudták biztosítani az átmenetet a tudásalapú, információs társadalomba. Az átmeneti, 1989-et követő időszakban az előbb jelzett lemaradás mértéke némileg csökkent, de számottevő, áttörő változások nem történtek, a magasan képzett munkaerő elván-

dorlása és a rossz politikai és szakpolitikai döntések (pl. alacsony állami K+F ráfordítás) miatt. Ennek eredményeként egyrészt úgy látszik, hogy Románia és Közép-Kelet Európa tartósan az európai innovációs térség periferiáján maradnak. Másrészt, az innováció erős területi koncentrációjának hatására felerősödtek a gazdasági magtérsegek és a perifériák közötti regionális jövedelemegyenlőtlenségek. Ezzel magyarázhatjuk azt az irányváltást, amely a innováció vizsgálatában két évtizeddel korábban alakult ki, amely a figyelmet a műszaki és természettudományos innovációkról az úgynevezett társadalmi innovációkra irányítja. Az utóbbi az egyetlen, periférikus térségek számára is hozzáférhető innovációtípus, amely magában foglal minden olyan újítást, amely egy adott helyi közösség jólétén javíthat.

Az Erdélyi Társadalom 2018. évi első tematikus száma a fent vázolt témák, folyamatok elemzését, értékelését megcélzó tanulmányokat, jelentéseket, recenziókat gyűjtött össze, amelyek egy térség, régió, ország vagy akár összehasonlító vonatkozásban több ország társadalmi vagy gazdasági átalakulásának egy aspektusát vizsgálta az 1990 és 2017 közötti időszakban. A tanulmányok egyik fontos csoportja a társadalmi átalakulást az innovációs fejlődés szempontjából közelíti meg, összehasonlítva a közép- és kelet-európai régió országait, annak kisebb régióit, különös tekintettel Magyarországra és Romániára, és azon belül a magyarlakta régiókra. Továbbá a tanulmányok többi része sokféle megközelítésben vizsgálja a társadalmi változás és fejlődés kérdéskörét. Románia nemzetközi mutatók alapján történő fejlődésbeli pozíciójának európai kontextusban történő változásától kezdve a közép- és kelet-európai smart cityk témáján és a határmenti kistérségek fejlődésén át és a szociális szolgáltatások, szervezetek fejlődésének vizsgálatáig sokféle megközelítést olvashatnak az Erdélyi Társadalom 1/2018. számában.

Lapszámfelelős szerkesztők
BENEDEK JÓZSEF, VERES VALÉR